

Het verhaal van
**het Raadhuis
van Roosendaal**

Tongerlohuys / Historisch Informatiepunt Roosendaal

Het Raadhuis van Roosendaal

Tot op de dag van vandaag is het Raadhuis van Roosendaal de vergaderplaats voor het hoogste gemeentelijke bestuursorgaan: de gemeenteraad. Voordat in 1936 het 'nieuwe gemeentehuis' in het pand op de Markt 54 werd betrokken, was er ook een groot deel van het ambtelijk apparaat gehuisvest. Daarnaast heeft het gebouw nog vele andere functies gehad.

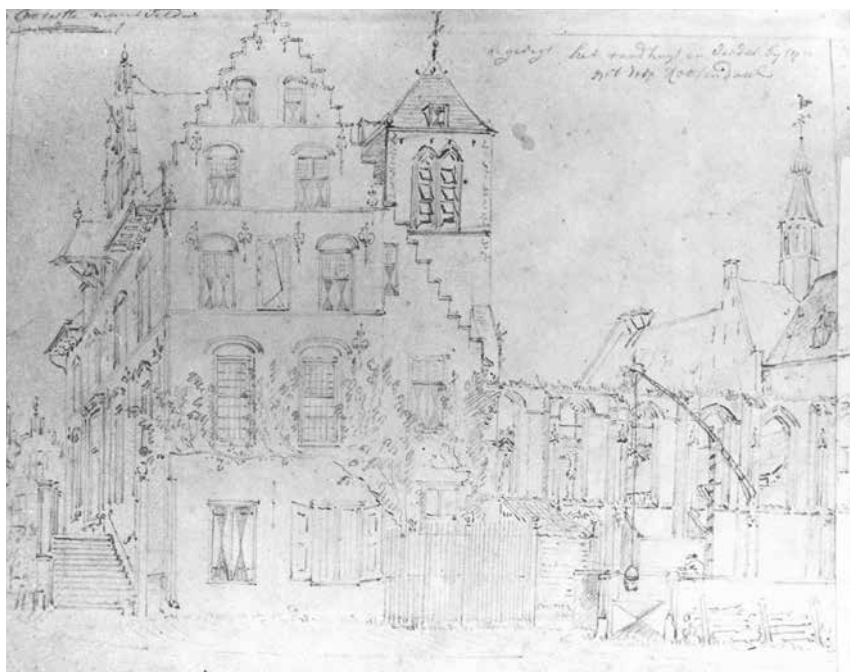
Het Raadhuis van Roosendaal heeft een bewogen geschiedenis achter de rug. In vijf eeuwen is het uitgebrand, weer opgebouwd en vaak verbouwd en veranderd. De laatste verbouwing dateert van 2005. Deze brochure geeft een beknopt historisch overzicht van de vaak turbulente geschiedenis van het Raadhuis. Dit overzicht is uiteraard niet volledig. Tijdens de afgelopen eeuwen is veel archiefmateriaal verloren gegaan. Ook speelt mee dat vóór 1851 de raadsvergaderingen niet openbaar waren. Het enige wat er van voor die tijd bewaard is gebleven, zijn de zogenaamde resoluties (de genomen besluiten). De redenen waarom de besluiten zijn genomen, worden er niet bij vermeld. Ze geven dus slechts een globaal idee van wat er met het gebouw is gebeurd.

Het Raadhuis van Roosendaal

Pentekening C. Huijgens jr., 12 april 1676 (Rijksmuseum)

Schetstekening D. Verrijck 1778

Als afzonderlijke bestuurseenheid is Roosendaal en Nispen in ongeveer 1290 ontstaan. Eerder maakte het gebied deel uit van de zogenaamde 'Eeninge' van Wouw. Al in 1292 blijkt uit een van de vroegste archiefstukken dat er een vorm van bestuur in Roosendaal bestaat; er is sprake van de 'schepenen in Roosendaal'. Niet bekend is wanneer er een afzonderlijk gebouw voor het bestuur en de administratie in gebruik werd genomen.

Verondersteld mag worden dat in de eerste eeuwen de magistraat meestal vergaderde bij iemand thuis of in een lokaal in een van de vele herbergen. De eerste vermelding van een afzonderlijk huis voor het plaatselijke bestuur vinden we in 1534, wanneer vonnis wordt gewezen 'opten heerenhuys'. De benaming Raadhuis voor het gebouw wordt pas gangbaar in de negentiende eeuw. Eerder werd gesproken van 'vrijheijthshuys' of 'heerenhuys'. Het begrip 'heeren' verwees naar de heren schepenen die er bijeen kwamen, en de omschrijving 'vrijheijt' had betrekking op de juridische status van de plaats.

1290

1534

1451

Er was altijd sprake van de vrijheid Roosendaal en de heerlijkheid Nispen en dat verwees naar het grote aantal vrijheden of privileges dat Roosendaal bezat. De aanduiding gaf de plaats een semi-stedelijk aanzien en was daarmee een reden voor trots. Overigens kreeg Roosendaal in 1809 ook stadsrechten en daarna vinden we wel de benaming stadhuis of 'hotel de ville'.

Eén van de privileges was het voorrecht een eigen secretarie te mogen bezitten. Dit was een van de voorrechten die door Jan IV van Nassau, baron van Breda en heer van Roosendaal en Nispen aan Roosendaal werd verleend. Daarna zal zich de noodzaak tot een eigen gebouw opgedrongen hebben. Vermoedelijk is het huidige Raadhuis niet lang voor het jaar 1530 tot stand gekomen. Omdat vroeger een glas in lood raam met een afbeelding van graaf Hendrik III van Nassau (heer van Breda tussen 1504 en 1538) aanwezig was, is wel gesuggereerd dat hij iets met de bouw te maken heeft gehad. Bij gebrek aan bronnen is dat niet met zekerheid te zeggen, wel is het zo dat Hendrik III als een bouwlustig heer bekend staat. Hij is onder meer de bouwheer van het kasteel van Breda, de huidige Koninklijke Militaire Academie. De stijl van de Gewelvenzaal onder het Raadhuis verwijst in ieder geval naar de eerste helft van de zestiende eeuw.

1572

Dit eerste Raadhuis heeft geen lang leven gekend vanwege de Tachtigjarige Oorlog. De watergeuzen hebben op 31 mei 1572 de kerk, het Raadhuis en 105 huizen aan en rondom de Markt in brand gestoken.

Het Raadhuis van Roosendaal, pentekening Verrijck, 1778.

Hoewel de schade enorm was, is het Raadhuis niet totaal vernietigd, maar slechts uitgebrand. Bouwkundig onderzoek heeft aangetoond dat de grondvorm behouden bleef. Op de overgebleven elementen is het latere gebouw opgetrokken. In de jaren 1572 tot 1578 werd het Raadhuis voorlopig hersteld. De provisorische voorzieningen bleven lange tijd gehandhaafd. De rumoerige periode tijdens de Tachtigjarige Oorlog verhinderde een normale wederopbouw. Regelmatig trokken Spaanse en Staatse troepen plunderend en brandstichtend door Roosendaal. De verarmde bevolking ontvluchtte Roosendaal en zocht elders een veilig onderkomen. In 1578 gaf Willem van Oranje aan Roosendaal het recht om de accijns op bier en wijn te verhogen. Die extra opbrengsten werden onder andere gebruikt om het Raadhuis op te knappen.

1578

Met de afkondiging van het Twaalfjarige Bestand in 1609 brak eindelijk een periode van rust en veiligheid aan. Men begon met de wederopbouw die in 1616 voltooid werd. De geweldde benedenhal werd in gebruik genomen als koophal en waag. Aan de functie van koophal kwam al snel een einde, want in 1624 sommeerde de magistraat de Roosendaalse burgers om

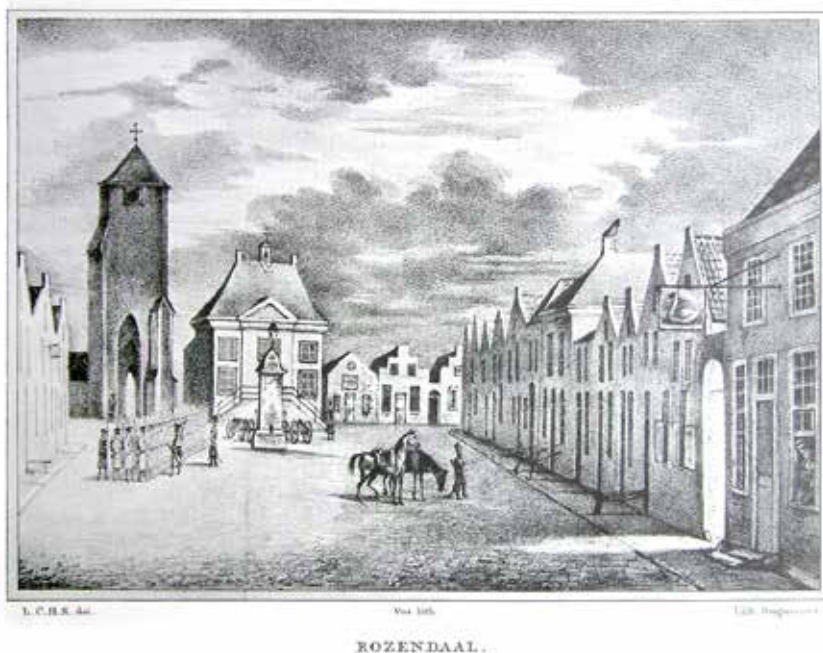
1609

hun goederen uit het Raadhuis te verwijderen. De waag bleef er tot 1648. Daarna werd de ruimte gebruikt door de nachtwakers. Vermeldenswaardig is dat er in 1686 sprake is van een huisje onder de pui van het stadhuis waarin een schoenmaker zijn beroep uitoefende.

1730

In de volgende anderhalve eeuw is er alleen sprake van kleinere verbouwingen en aanpassingen. De pui werd in 1730 vernieuwd waarbij boven de deur onder het bordes een sierwerk werd gemaakt waarop een afbeelding van het wapen van de vrijheid Roosendaal. Een hardstenen schouw werd in 1752 in de schepenkamer aangebracht. Deze zogenaamde 'collegiekamer' kreeg in 1767 bovendien op aanwijzing van Philips Willem Schonck, architect van de prins van Oranje, nieuwe schuifkozijnen, een planken vloer, deur en lambriserings. Zoals de tekening van D. Verriek uit 1770 duidelijk maakt, kende het Raadhuis in die dagen diverse trapgevels, een bordes en hing er in de voorgevel een luiddklok.

Litho J. Vos naar tekening L.C. Hora Siccama, 1831

Feestviering geboorte prinses Juliana, 30 april 1909

Verbouwing in de negentiende eeuw

- 1808 In 1808 werd het Raadhuis opnieuw grondig verbouwd. De 'ren' beneden bij de secretarie werd weggebroken en ingericht als bewaarplaats voor de brandspuiten. Waarschijnlijk is hiermee de gewelfde benedenhal bedoeld. Van deze bouwkundige veranderingen zijn geen tekeningen bewaard. Het is dus niet bekend hoe het gebouw precies was ingedeeld. Wel zijn er enkele aanknopingspunten over het gebruik ervan. Een gedeelte van de benedenhal richtte men in als woning voor de conciërge van het Raadhuis. Tot in 1913 werd door de gemeentebode het noordelijke gedeelte hiervan bewoond. Tevens diende in die tijd het Raadhuis als 'huis van bewaring' voor arrestanten.
- 1913

Niet alleen de binnenkant, maar ook de buitenkant van het Raadhuis veranderde drastisch. De voorkant werd vanaf de top van het front tot een voet beneden de bovenkant van het bordes afgebroken. Daarvoor in de plaats kwamen een geheel nieuwe voorgevel, dak, schoorsteenpijpen en een bordes in de toenmalige neoklassieke stijl.

- 1873 In 1873 is de wapenkamer van de schutterij (vergelijkbaar met de huidige Nationale Reserve) verbouwd tot een vergaderzaal van het college van burgemeester en wethouders. Twee jaar later werd het zuidelijke gedeelte van de gewelfde benedenhal verbouwd tot archiefbewaarplaats. De brandspuiten die hier eerder waren geplaatst verhuisden naar de tuin van de oude school op de hoek van de Kerkstraat en het huidige Tongerloplein.

- 1875 In raadsverslagen uit de periode 1875 tot 1898 wordt vaak melding gemaakt van de slechte uiterlijke toestand van het Raadhuis. Zo wordt in het gemeenteverslag van 1896 gesproken over het duidelijk zichtbare verval van het Raadhuis. Daarom werd een plan opgesteld voor verbetering en herstel. De volgende veranderingen vloeiden hieruit voort:

- De arrestantencellen werden van de bovenste naar de laagste verdieping verplaatst
- De secretarie verhuisde naar de vroegere schilderijenzaal die nu een deel van de burgerzaal is
- De secretarie beneden werd ingericht als archiefbewaarplaats
- De gehele bovenverdieping kwam in gebruik als raadzaal

De voorgevel werd nauwelijks veranderd. Alleen het classicistische fronton, de driehoekige bekroning van de gevel, is weggebroken en vervangen door een nieuw puntgeveltje met twee vensters. Ook zijn de ramen links en rechts beneden bij de trappen van het bordes verdwenen. Het Raadhuis heeft deze vorm tot aan de restauratie van 1974 behouden. Aan de vooravond van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina op 30 augustus 1898 nam de gemeenteraad de nieuwe raadzaal in gebruik. Een jaar later werd de verbouwing in zijn geheel voltooid. De gevels van het gebouw werden in 1900 van een cementlaag voorzien. Architect Marijn Vergouwen kreeg de opdracht voor de verbouwing en uitbreiding aan de achterzijde van het Raadhuis.

1898

Foto links: Warenmarkt 1931

Het gebruik van het Raadhuis in de twintigste eeuw

Wegens het gebrek aan ruimte in het Raadhuis werd de woning van de conciërge vanaf 1913 bestemd voor de openbare dienst. Na verbouwing kreeg dit lokaal - na enkele aanpassingen - de functie van trouwzaal, stemlokaal en vergaderzaal voor commissies. Tevens richtte men er een lokaal in voor de nachtwakers. In 1915 werd de centrale verwarming geïnstalleerd. Dat dit een zeer goede investering was, blijkt wel uit het feit dat deze tot 1971 heeft gefunctioneerd.

Na de eerste Wereldoorlog breidt het ambtelijk apparaat zich sterk uit. Het Raadhuis kon het groeiende ambtenarenkorps niet langer herbergen. Tot 1936 werden verschillende gebouwen aangekocht om het ruimtegebrek op te lossen. Als sluitstuk hiervan werd in dat jaar het pand Markt 54 officieel als nieuw gemeentehuis in gebruik genomen. De vrijgekomen ruimten in het Raadhuis stelde men beschikbaar aan de oudheidkundige kring 'De Ghulden Roos'. Deze richtte hier zijn museum in.

Inhuldiging burgemeester J. Godwaldt, 16 januari 1960

Buurthuiswerkers protesteren tegen bezuiniging, 1981

1971

Restauratie van het Raadhuis 1974

Het Raadhuis heeft in de loop van de jaren veel veranderingen ondergaan. De aanpassingen zijn altijd getroffen met het oog op twee doelstellingen. Het Raadhuis moest dominerend blijven ten opzichte van de steeds groter wordende huizen die op de Markt werden gebouwd. Daarnaast werd een steeds grotere ruimte noodzakelijk omdat het administratieve apparaat verder groeide. Bij de restauratie in 1974 ging het er vooral om het uiterlijk van het gebouw zoveel mogelijk terug te brengen tot de vorm van 1808. Verder werd beoogd binnen het gebouw ruimten te creëren voor de raads- en commissievergaderingen en voor representatieve doeleinden.

1974

Al sinds de Tweede Wereldoorlog heeft het gemeentebestuur verschillende keren geprobeerd om het Raadhuis met medewerking van de Rijksdienst van Monumentenzorg te restaureren. In 1955 hebben deskundigen de historische waarde van het gebouw onderzocht. Een restauratieplan kwam echter niet van de grond. Pas in 1970 ging men meer aandacht besteden aan het behoud van gebouwen met historische waarde binnen de gemeente. In het kader daarvan riep burgemeester J.P. Godwaldt in 1971 een restauratiewerkgroep in het leven. Als uitvloeisel daarvan besloot men het gemeentearchief en museum 'De Ghulden Roos' onder te brengen in het Tongerlohuys aan de Molenstraat 2 en het Raadhuis als vergaderplaats voor de gemeenteraad en de commissies te bestemmen.

De Rijksdienst keurde de plannen goed. De restauratie ging in 1974 van start. De detaillering, voor zover van waarde, werd gehandhaafd en gerestaureerd. De toegevoegde vormgeving is aangepast aan de laat achttiende-eeuwse stijl. De achtergevel is rechtgetrokken, wat architectonisch gezien een belangrijke verbetering betreft. De voorgevel werd voorzien van een classicistisch fronton zoals bij de verbouwing aan het begin van de negentiende eeuw. In het fronton werd het schild aangebracht met het wapen van Roosendaal en Nispen. De raadzaal werd vergroot, waardoor het aantal zetels kon worden uitgebreid. Op de eerste verdieping werd een burgerzaal ingericht voor officiële ontvangsten, commissievergaderingen, inspraakavonden en de voltrekking van huwelijken. De op de begane grond aanwezige gewelvenzaal werd bestemd voor samenkomsten.

De verbouwingen van 2005 en 2020

In 2005 werd het Raadhuis onder handen genomen. Het gebouw moest dringend worden aangepast aan de eisen van deze tijd. Het plan om aan de achterkant van het Raadhuis twee glazen torens te bouwen, waarin de nieuwe entree en de nooduitgang zouden komen, werd door de monumentencommissie van de hand gewezen. Nieuwe plannen volgden en werden uitgevoerd. De buitenkant van het Raadhuis bleef grotendeels intact. Aan de achterkant werd een vluchtdeur met rolstoelhelling gemaakt. Verder kwam er een nieuw schild met daarop het gemeentewapen van Roosendaal, zoals dat na de gemeentelijke herindeling van 1997 bij Koninklijk Besluit was vastgesteld.

Het interieur van het Raadhuis is ingrijpender gewijzigd. De trap heeft een brandveilige kooi gekregen en in het gebouw is een nieuwe lift geplaatst. De trouwzaal is verbouwd tot een grote open ruimte, waarin de familie het bruidspaar als het ware omringt. De monumentale orgelbalustrade, die in de jaren dertig uit de oude kerk van Nispen werd verkregen en die lange tijd de burgerzaal sierde, is eerst overgebracht naar de oorspronkelijke

Raadzaal 2005

Bezoek van koning en koningin, 12 juni 2013

2005

1935

eigenaar, museum Tongerlohuys, die de balustrade in 1935 in bruikleen gaf. In september 2016 is de balustrade teruggekeerd naar de kerk in Nispen. In de raadzaal zijn de twee pilaren, die het uitzicht op de raadsleden verhinderen, verdwenen. De publieke tribune is verhoogd. Ook de indeling van de raadzaal is veranderd. Zaten de raadsleden vroeger in een groot vierkant, nu zitten ze in rijtjes achter elkaar. Het aantal stoelen voor het publiek is verdubbeld. In 2020 is de indeling van de raadzaal nogmaals aangepast: de tafel voor het college staat nu in het midden waar omheen in een halfcirkel de raadsleden zitten. Ook zijn de wanden in een andere tint geschilderd.

Het staatshoofd, koning Willem-Alexander, is met een fotoportret samen met koningin Máxima vertegenwoordigd. Verder zijn er portretten aanwezig van alle burgemeesters die de voormalige gemeente Roosendaal en Nispen sinds 1851 heeft gehad. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vervaardigde de Antwerpse kunstenaar Jean Laenen schilderijen van de eerste twee burgemeesters, L.J. Schoonheydt en A.L.G.H.M. Coenen. Daarna werd het een traditie portretten te laten maken. Kunstenaar Sierk Schröder is de maker van de portretten van de latere burgemeesters C. Prinsen, A. Freijters en J.P. Godwaldt. Leendert van Dijk schilderde burgemeester L. Schneider. Van de burgemeesters van Roosendaal na de herindeling van 1997 zijn van de hand van Dora Carpentier de portretten te vinden van de burgemeesters M. Marijnen en J. Niederer. De monumentale schouw is behouden. Na deze verbouwing kan het Raadhuis geen 75, maar 280 mensen herbergen zonder gevaar voor de brandveiligheid.

1997

De functie van het Raadhuis

Door de eeuwen heen heeft het Raadhuis steeds een centrale plaats ingenomen binnen de gemeente Roosendaal, zowel letterlijk als figuurlijk. Meer dan nog voorheen is dit gebouw binnen de plaatselijke samenleving een ontmoetingspunt van gemeentelijke overheid en bevolking. Hopelijk wordt deze traditie nog lang in ere gehouden.

Foto boven Burgerzaal 2020 en foto onder Raadzaal 2020

Colofon

Erfgoedcentrum Tongerlohuys, 2020.
Herziene uitgave van versie uit 2005,
Gemeentearchief Roosendaal.

Samenstelling

Nicole de Boer met aanvulling door Joss Hopstaken

Opmaak

Sterke Zaak

Bron

H.C.J. Zandbergen, 'Bouwgeschiedenis van
het oude Raadhuis te Roosendaal en Nispen', in:
Jaarboek De Ghulden Roos 33 (1973), 17-32

Illustratieverantwoording

Collectie West-Brabants Archief
(C. Huijgens, D. Verrijck, J. Vos, B. Steffen,
firma A.M. Bruglemans, J. Sturm)
Beeldcollectief West-Brabant

Tongerlohuys

Het verhaal van Roosendaal

Tongerlohuys / Historisch Informatiepunt Roosendaal

Roosendaal